

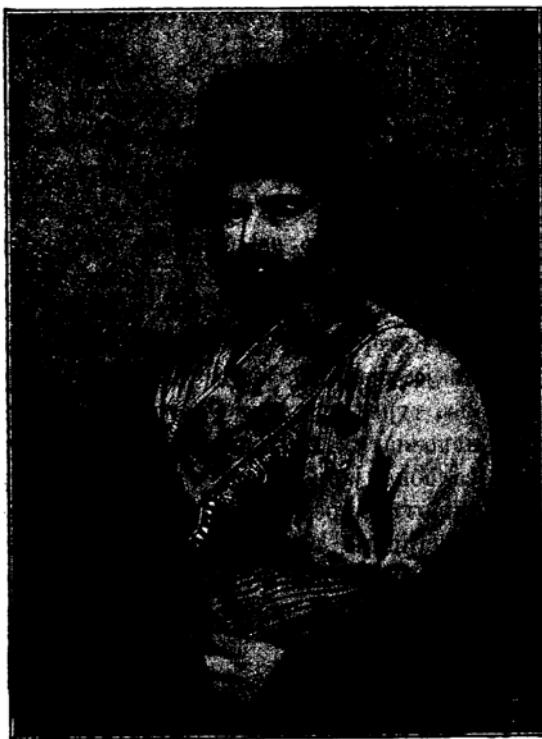
ПЕТРОВИЋ ПЕТАР II ЊЕГОШ

[ПО НЕОБЕЛОДАЊЕНИМ ТАЈНИМ АКТИМА АРХИВЕ
ДАЛМАТИНСКОГ НАМЕСНИШТВА]

І СТУПАЊЕ ЊЕГОШЕВО НА ДРЖАВНУ УПРАВУ

У једном акту, упућеном министру полиције грофу Седлницком, которски срески начелник описује ступање на управу Црне Горе Петра I Петровића и његовог синовца Петра II — Његоша овако:¹

„Отрнувши се Црна Гора у прошлим временима од отоманског господства, под којим је не за дуго времена стајала, она се је уредила

Петровић Петар II Његош

у форми републике, сјединивши у скупштини, састављеној од кнезова, сердара, војвода и других наследних магистрата, претставништво и врховну власт Народа.

На управи пак Владе стајао је намесник (губернадур), такођер наследни, а на управи црквених послова — архијепископ (митрополит) цетињски. Част губернадура од више времена поседовала је породица

¹ Geheime Akten, свеска XXIV, пресидијални број 35/д. р., акт до 2/3 1837.

Радоњића од Рајчевића, а и многи архијепископи били су један за другим бирани у породици Петровића од Ераковића, и једни и други из Његушке Кнежевине. Поседовање тих почасти дало је, наравно, сјаја и претежног уплива у њиховом месту поменутим породицама, знаменитим и иначе, пошто многобројне и богатије од других породица саплеменичких, те се, дакле, може казати, да су у ствари оне управљале Земљом поред привидно постојеће републиканске владавине.

При таквим околностима бијаше изабран за митрополита сада преминули Петар Петровић, стриц и непосредни претшаоцик садашњег Митрополита. Обдарен необичним разумом и свом потребном оштроумношћу¹ за господарење над једним живањим и некултурним становништвом, он мало помало преузе у своје руке управу свију јавних послова, у којима су, за право рећи, имали неког удела и владике његови претшаоци с обзиром на њихово црквено достојанство и њихово знање, опсежније од било ког другог Црногорца.

Губернадур, човек неспособан, чија је породица била у стању економског опадања, остаде постепено у једној готово апсолутној ништавости, утолико више што у последњим годинама његовог поодмаклог доба и болести, којима је непрестано подложен, учинише га сасвим неспособним, да се бави јавним пословима.

На учвршћивању пак све то веће власти митрополитове допринеле су ове околности: што је он постигао части и имао одношаја са неким државама; што је био увек у дописивању као народни поглавица са главним јавним властима у Котору под свима владама, које су се мењале у управи овог среза; што је знао да сачува слободну Црну Гору поред честих и силних навала турских; што је усрећио домовину уневши у Земљу гајење дотле непознатих корисних биљака и других пољских пољошица, и што је задобио јавно поштовање својим примерним владањем у сваком погледу и кроз све време своје дуге управе. Није уосталом мало допринело одржавању најшире власти и мишљење о његовој светости, укорењено у народу и потврђено многим чудесима, која су му се за живота приписивала, и услед којих после своје смрти назад мало година бијаше уздигнут и на част олтара — жртвеника.²

Под тим ауспицијама и погодован таквим приликама наследио га је садашњи митрополит, његов синовац, Радивој, који се је такођер назвао Петром. Неки разлози, које није нужно овде помињати, приморали су Црногорце, да изагнају из своје земље породицу губернадура Радоњића, и поглавице њене биле су приморане да прибегну у овај срез, где се и данас налазе, оставивши у отаџбини сву имовину и напустивши све интересе. Отстрањење ове породице, наравно, проширило је неопходно власт и уплив ривалне породице Петровића. У часу свог избора, дакле, нови Митрополит није имао ниједног такмаца нити икакве зајреке преузимању власти, коју је пок. Митрополит поседовао, па га је сав народ признао и признаје га и данас за врховног свог поглавицу.“

¹ Dotato di non ordinari lumi e di tutta la sagacità.

² Fu innalzato anche all'onor degli altari.

*

Још пре смрти митрополита Петра I далматински на-
месник барон Томашић, којему је била позната ривалност
између породицâ Петровића и Радоњића, актом од 2-VI-
1830¹ изразио је био министру унутрашњих дела, грофу
Саурау-у, своју забринутост због немилих последица које
би могле наступити после смрти Митрополитове: „... С об-
зиром што — како једном другом приликом званичним пи-
смом од 5 августа 1829 бр. 1139/р.р. нисам пропустио да
саопштим Вашој Преузвишености — изгледа да је близу
смрт већ 90 годишњег Митрополита, и да би у овом слу-
чају од, већ сада у потпуној анархији живућег, суровог она-
мошићег народа могле наступити само немиле последице по
пограничне аустријске срезове: каторски и дубровачки, то
сам сматрао за дужност да приложени извештај најпони-
зније поднесем на високо расматрање Вашој Преузвише-
ности“.²

Доцније саопштавајући³ смрт Митрополитову министру
грофу Митровском, Томашић мирније просуђује положај па
вели: „Избор новог митрополита не треба да нас више за-
брињује, јер се може предвидети, да ће такозвани губерна-
дур Вуко Радоњић и његови многобројни присташе и неке
друге моћне породице, међу којима она Пламенчева, насто-
јати, да сродницима пок. Митрополита преотму старешин-
ство над народом.⁴ Причекаћемо: како ће се ти односи ра-
звити, и према томе одлучићемо: да ли да водимо доса-
дању политику, или да другим путем кренемо“.⁵

II ТРАЖЕЊЕ ЊЕГОШЕВО (РЕВИНДИКАЦИЈА) ИВАНБЕГОВИНЕ

Политичко-национални интереси и мржња према Тур-
цима били су код Његоша изнад свега. Једном Црногорцу
из Мораче казао је: „Ако желиш бити добар Црногорац

¹ Id., XII, 30.

² Извештај бригадира генерал мајора барона пл. Велдена, да је
разговарао са једним месним поглавицом из Катунског среза по имениу
Стефан Перко Вукотић, како Црногорци због пренасељености желе еми-
грирати у аустријске покрајине, нарочито у Хрватску.

³ Id., 48, акт од 6/11 1830.

⁴ Die Primazie über das Volk zu entreissen.

⁵ Oder einen neuen Weg einzuschlagen.

треба да те Турци mrзе. Стога ми мораš донети турску главу. Тиме ћеш једино стећи прећашњи добар углед.“ „И Црногорац — вели капетан Орешковић у свом извештају¹ намеснику далматинском — после неколико дана донео је Архимандриту, место једне, две турске главе, и тако ступио у милост његову“.²

Већ у првим списима који говоре о Његошу истиче се ратоборност младог Архимандрија. О првом његовом неуспешлом походу противу Турака поднео је шеф полиције Томашићу овај извештај:³

„Кад су стигла црногорска одељења (колоне) војске, једно под заповедништвом генерала Вукотића а друго под оним архимандрија Петровића, потпомогнутог од игумана Ђурђевих Ступова Мојсија (пошто се је повратио на Цетиње нећак⁴ Вукићевић, да буде на унутрашњој управи Црне Горе и да прима преписку консула руског у Дубровнику, итд.), иста су се зауставила на равници зетској, где је одељење Вукотићеве војске (са намером да држи у опсади село Голубовце, у које је 300 Отомана прибегло у две куће и из њих се бранило) ступило у преговоре са подгоричким становницима. То је у некој удаљености посматрало друго црногорско одељење војске под заповедништвом Архимандрија (рачуна се, да су ова два одељења сачињавала оружану силу од близу 20 хиљада пушака, убројивши и арбанашке усташе). Ово стање потрајало је осам дана, за које је време генерал Вукотић непрекидно преговарао са Подгоричанима, а да ипак није дошао ни до каквог закључка у овим преговорима, нити могао приморати на предају оних 300 Турака, опкољених у поменуте две куће у селу Голубовцима, где је Вукотић после другога дана свог доласка у зетску равницу сместио био свој главни логор. После трећега дана говори се, да се је у војску Вукотићеву увукло велико незадовољство, које је растећи све више, свршило тим, да су осмога дана Црногорци из Црнојевићке и Љешанске Нахије са својим главарима сви дезертирали тако, да је генерал Вукотић напуштен био од своје војске, која је тада смањена на 50 највернијих људи, пошто су арбанашки усташи и тоју потајно пошли за примером својих црногорских ратних другова. Ово дезертирање приписује се делом претрпелим патњама, оскудици и крајњој немаштини хлеба (које није стигло на време због слабих превозних средстава) и потпуној оскудици последњих дана вина и ракије. Све те околности проузроковале су многе патње Црногорцима. Генерал Вукотић напротив прекорава поменуте Нахије, да су се њихове поглавице дале поткупити од Подгоричана великим новчаним износима, и јавно је изобличио као издајника попа Пеовића, потлавицу Рјечке Нахије, човека

¹ Id., XXVI, 114, акт од 10/7 1840.

² Und ward in Gnaden aufgenommen.

³ Id., XIII, 144, акт од 29/3 1832. — Игуман Ђурђевих Ступова, који се у овом извештају помиње звао се је Зечевић.

⁴ Nipote.

такођер упливна и у Црничкој и Љешанској Нахији. Други хоће да кажу, да је Рјечка Нахија, која је у прошлости активно и корисно трговала са становницима арбанашким зетске равнице, с обзиром на застој¹ и страх тубитка ове трговине као и с обзиром на горе поменуте оскудице, била прва која је напустила руску заставу и свога вођу, и да је сав остатак војске следио њен пример.

У суботу 17 текућега узору Подгоричани су изашли напоље са једним одредом пешака и коњице (чији тачан број није познат). Овоме је, упућеном у село Голубовце, успело да ослободи опсаднутих 300 Отомана, а да пак није имао времена за то, да зароби генерала Вукотића (као што се је намеравало), који се је свећер налазио у ономе селу, пошто је Архимандритово одељење ступило напред ради нападаја на Подгорицу, гледајући да се користи ослабљењем њене посаде. Приметивши то, одељење Подгоричана са отоманском поменутом својом браћом, ослобођеном од опсаде, поврати се према Подгорици, где им Црногорци, предвођени од Архимандрита, окренуше леђа и журио побегоше преко равнице према својој отаџбини, оставивши непријатељу артиљерију и ратну муницију. Одељење Архимандритово имало је покојег мртвог и много рањених у повлачењу. И сами Црногорци тврде, да би њихов губитак био много већи да је барут Подгоричана био бољег квалитета.

За време ових догађаја они који су остали верни ухватине згодну прилику, да журио укрцају у чамац свог генерала Вукотића, и овај прешавши реку Морачу спаси се у Јеванској Нахији, одакле стиже 21 т. м. ноћу у редовито своје боравиште — Цетиње.

И поред свега тога, ако би се хтело поверовати јавном гласу, Вукотић не мисли да одустане од намераваног предузећа: да границе Црне Горе претвори у оне старе Иванбетовине, и да размишља о томе како ће распалити ратни дух Црногораца, клонули злокобним догађајима, да би поново ступили у борбу противу Арбанаса.

У срезу когорског пораз Црногораца произвео је разне утиске. Док се томе Римокатолици радују, код Православних примећује се највећа потиштеност. Ови последњи ипак гаје ласкаву наду, да ће се у будућности остварити њихове жеље.“

Овај је извештај Томашић спровео¹ министру полиције Седлницком.

*

Руска дипломација у том добу, обвезана међународним уговорима, није желела сукобе између Црне Горе и Турске. „Стога је — вели ср. начелник когорски у извештају² упућеном новом далматинском намеснику грофу Лилиенбергу — дубровачки руски консул Гагић дошао на Цетиње, донео од Руског двора Архимандриту 8000.— дуката и поруку, да се

¹ Актом од 29/3 1832 бр. 141/д.р.

² Актом од 4/11 1832 бр. 139/д.

више никада не ставља на чело црногорске војске, јер да је његова само та дужност, да управља Црквом и свештенством, и да је не само Отоманска порта, него да су и друге државе уложиле протест противу његовог војевања.“ Лилиенберг је известио¹⁴ цара Франца, да је руски цар Никола поручио Архимандриту и Вукотићу: да ће им у њиховим предузећима обезбедити сву своју помоћ, али само под условом, да Црна Гора више не узнемирије Турке.¹ И др. Александар Рајц, саветник царев и професор универзитета у Дорпату, који је у политичкој мисији послат био у Црну Гору, у име Руске владе укорио је Архимандрита због његове намере освајања Подгорице, Спужа и Жабљака.² Али ни ова опомена није користила. Његош је и доцније као Митрополит показивао свој ратоборни дух и хтео пошто пото да освоји сву Зету — Иванбеговину. Которски ср. начелник у једном извештају вели:³ „Владика жели да види Зету присаједињену Црној Гори, којој је некад припадала, а пред јавношћу показује као да осуђује ратоборност својих Црногораца. Но приређени на Цетињу дочек освајачима отоманских тврђава и богати дарови подељени им довољно откривају његове праве смерове.“

У одбрани независности Црне Горе Његош је показивао још већу енергију. Аустријски вице-консул у Скадру, Баларин, известио је Владу далматинску: како се Архимандрит није хтео покорити заповеди Махмут-паше, босанског везира (који је укротио Бошњаке), да плаћа харач Султану, ни да дозволи турској војсци пролаз кроз Црну Гору за Албанију и натраг, иако му је Везир запретио, да ће, у противном случају, упасти у Црну Гору са војском од 50 хиљада. Пуковник Али-беј по наређењу поменутог Паше до-

¹ Unter der Bedingung jedoch, dass die Türken von Montenegro aus nicht ferner belästigt werden sollten. — На ово мешање Руског двора у политичке послове и његово вршење уплива у Црној Гори Лилиенберг је обратио пажњу министрима Митровском и Седлчицком актом од 12/7 1832 бр. 289/д. р.: ...Diese Notizen innerer mehr den Beweis liefern, wie sehr der russische Hof in die politischen Verhältnisse jenes Landes Einfluss nimmt...“

² Id., 253. Акт српског начелника которског од 8/6 1832, бр. 606/р. — Види мо чланак о Рајцу у београдским прилозима 1935 г., св. 1—2.

³ Id., XX, 56, акт од 25/4 1835.

шао је са војском на границу код Подгорице, да преговара са Његошем. Овај му је пошао у сусрет са 4 хиљаде Црногораца, и преко својих изасланика дао му разумети: да Црна Гора није подложна ниједној држави; да ће крвљу бранити своју независност и да се неће покорити не само отоманској него ниједној другој држави. Тада одлучни одговор толико је расрдио Махмут-пашу, да је издао заповест свима пекарима, да имају за војску припремити бешкота — хлеба у изобиљу. Но консул примећује: „Ако се Везир одлучи да нападне Црну Гору, може слободно рачунати на губитак од преко 20 хиљада војника. Стога ће се морати да добро размисли пре него што се на тај ризичан корак одлучи.¹

И сп. начелник которски известио је Лилиенберга о поменутом састанку Његоша са Али-бејом у Јанковини близу Жабљака. Са Али-бејом био је и Омер Бећирић-ага из Жабљака, а са Његошем: отац му Томо, један рођак, сердари: бајички и црмнички, кнезови: његушки и цеклински, књижевник Димитрије Милаковић и два свештеника. — Његош је — вели начелник — изјавио: да ће Црна Гора признати Султана² онако као што признаје и друге европске владаре и ништа више, пошто Црна Гора има свог законитог владара, Цара руског, од кога ће увек зависити; а што се пак тиче претња Везирових Црногорци их се не плаше, него са радошћу очекују час, да се поново са Турцима огледају.³ — И Његош, предвиђајући рат, издао је наредбу Кучима, Пиперима и Брдима, да буду спремни на сваки дати знак, а пре свега да се снабдеју опанцима.⁴

III ПОСВЕЋЕЊЕ ЊЕГОША ЗА ВЛАДИКУ

Шеф полиције Штока известио је Лилиенберга,⁵ да је Његош дошао у Котор и отсео у кући Илије Лумбардића; посетио у Доброти породицу кнезова Ивановића, и да наме-

¹ Id., XIV, 316, акт од 28/7 1832 под бр. 197.

² Il Gran signore.

³ Ma attendono con piacere di potersi porre nuovamente a cimento coi Turchi.

⁴ Id., 310, акт од 30/7 1832. Вукотић, претседник Сената, кавао је, да све претње великог везира Црној Гори потичу од Аустрије, непријатељице Црне Горе. Id., XIII, 377, акт од 16/9 1832.

⁵ Id., XVII, 112, акт од 1/7 1833.

рава отпутовати лађом за Трст, а оданле преко Беча за Петроград. „Сврха путовања Архимандритова — вели Штока — није позната. Неки мисле да он жели, да у Петрограду апсолвира богословске науке, па да потом буде посвећен за владику; — док други мисле, да ће он већ сада, иако посве млад, у 20-ој години живота, бити посвећен за тај високи чин.“

После три месеца Лилиенберг је саопштио¹ Цару и министрима: Митровском и Седлницком, да је према примљеним сигурним вестима из Црне Горе посвећен у Петрограду за владику црногорског Архимандрит Петровић у присуству више угледних лица, међу којима многи чланови царске породице, и да му је од цара Николе обезбеђена незавесност Црне Горе са хијерархичком формом владања.² „Очекује се — вели Лилиенберг — његов повратак у Црну Гору са богатим даровима од Руског двора, и глас о томе произвео је велико весеље у Црној Гори.“ — Другим извештајем обавестио је³ Лилиенберг исте министре о скором повратку новог Митрополита из Русије и о свом датом наређењу ср. начелнику у Дубровнику и у Котору: да испитају његове намере, а епископу Рајачићу — да не дозволи Митрополиту држање богослужења у далматинским црквама. Извештај тај у преводу гласи:

„Број 90/g. р. Господине Грофе!

У Цетињу је све у напетом очекивању скорог повратка са Двора руског богато обдареног новог Архијепископа. Да би се по могућности могло дознати за његове назоре и изјаве,⁴ а затим да би се осујетило да он у нашим православним црквама држи богослужења, ја сам већ преко спрског поглавара у Котору, као и преко окружног поглавара у Дубровнику (јер се претпоставља да би он могао и онамо доћи), и напослетку путем епископа Рајачића одредио потребито.“

Владика Рајачић сходно том Лилиенберговом наређењу дао је паросима: задарском (Спиридону Алексијевићу — Милорадовићу), дубровачком (Ђорђу Николајевићу) и катор-

¹ Id., 182. акт од 10|10 1833.

² Und ihm von Kaiser Nicolaus die Indipendenz Monteneros mit hierarchischer Regierungsform zugesichert worden.

³ Id., 190, акт од 9|11 1833.

⁴ Zur möglichsten Erforschung seiner Gesinnungen und Äußerungen.

ском (Јакову Поповићу) и игуману манастира Савине (Макарији Грушићу) ово упуштео:¹

„Бр. 86

Будући обавештен, да је часни господин архимандрит црногорски Петар Петровић у руском престоном граду Петрограду за епископа црногорског недавно посвећен, и да намерава да се поврати у Црну Гору, пошто постоји могућност, да би он на повратку могао доћи у коју варош или у које друго место Наше епархије, то да Вас не бих оставио у неизвесности: како имате поступати према овом иностраном архијереју, не пропуштам, да Вам дадем ово упуштео:

Архијереју из друге власти (епархије) не указују се обични знакови почасти, него једино на извесно наређење власти. Стога ни звонима, ни пушкама не смете га поздравити, нити му ма буд коју почаст која припада архијереју указати. Ако би ушао у цркву на молитву; у туђој власти не могући благосиљати, ушавши у олтар на мала врата има у њему остати до свршетка божанске литургије.

Ако би он изразио жељу, да би отслужио архијерејску литургију, то Ви на мудар начин такву намеру гледајте осујетити. Ако ли би он ипак остао при тој својој одлуци, реците му учтиво, да то не може бити без нарочитог одобрења месне власти.

Односно пак друштвеног опхођења, то ће Пречасност Ваша ако Вам он учини посету бити дужна да му исту узврати.

Уосталом надам се, да ћете употребити сву мудрост, да би од себе уклонили свако подозрење.

У Шибенику, 8 октобра 1833.

Јос. Рајачић“

Лилиенберг је обавестио Цара и министре: Седлницког и Митровског, да од которског среског начелника очекује извештај о онамошњем боравку Митрополита црногорског на повратку из Русије, да би се том приликом јасније могла открити мишљења Православних. Акт тај у преводу гласи:²

„Бр. 210

Односно тврђе да су Православни привржени Руској влади већ су стигли затражени извештаји. Пошто је нови црногорски архијепископ, посвећени у Петрограду, већ одонуд кренуо за Црну Гору, да би се овом приликом могла јасније открити мишљења Православних,³ и при томе учињена расматрања могла послужити расветљењу ствари, то ја очекујем још само односни извештај среског начелника каторског, како бих Вашу Преузвишеност могао обавестити о целоме резултату ових извида.“

¹ Са славено-српског пренесено на данашњи говор из „Протокол посланица и расписа епархијског православног епископа далматинског“ у Архиву цркве св. пророка Илије у Задру.

² Id., XVII, 210, акт од 10/12 1833.

³ Um sich bei dieser Gelegenheit die Gesinnungen der Griechen deutlicher offenbaren dürften.

*

Његош је стигао у Дубровник 25 новембра. Православна црква била је затворена, а онамошњи парох Ђорђе Николајевић¹ случајно се разболео. — И у манастиру Савини код Херцегновога Његош је нашао цркву затворену. Игуман Макарије Грушић известио је Рајачића, да Његоша нису причекали никаквим свечаностима: ни звонили, ни „лубардали“, нити му цркву отворили. Његош је улегао у манастир и у ћелији остао око пола сата, и ту попио кафу. Затим је затражио, да му отворе цркву. Цркву је обдарио са три златна дуката. Грушић вели, да се Његош није усудио да што друго тражи од њега видевши да се је према њему показао намргођеним.² — Ни у Котору Његош није боље прошао. Онамошњи парохproto Јаков Поповић известио је, да су Митрополиту изишли у сусрет само: Лумбардић, његов зет Матеј Нетовић и Никола Огњеновић, и да је народ противу њега пароха узрујан, што је наредио да црква тог дана буде затворена, јер да је он као њихов парох имао да послуша народ који га плаћа, а не Владу.³

Његош је у Котору отсео у кући Лумбардића. Ср. начелник каторски у два пута известио је Лилиенберга,⁴ а овај: Цара, Митровског и Седлницког,⁵ да је Његош у породици Лумбардића био тројан, и да је услед тога тешко оболео. Лилиенберг је такођер јавио: да је Руски двор послао новом Митрополиту на дар: крст и прстен од велике вредности и 13 хиљада форинта као заостатак годишње плате, коју је његов покојни стриц, Митрополит Петар, примао од истога Двора.⁶

¹ Доцније Митрополит сарајевски.

² Види дубровачки „Срб“, 1906 г. бр. 6, с. 283.

³ Ib.

⁴ Актом од 25|3 1834 под бр. 289|р. и 25|4 1834 под бр. 408|р.; G. A., XVIII, 26 и 90.

⁵ Id, актом од 4|5 1834 под бр. 94|g. р.

⁶ Игуман савински Грушић известио је, да је Његош имао о врату крст окружен рубинима или дијамантима, који је висио о златној колајни, испод њега: падагију која је висила о другој колајни опточеној драгим камењем, и на којој је стајала круна са дијамантима. На глави је имао шешир са златним „класлама“, а испод шешира иду свештеничку капу. Није имао штапа као владика, него је ступао спуштених руку. „Срб“, ib.

IV УПЛИВ ЊЕГОШЕВ У НАРОДУ

На питање министра Седлницког:¹ који углед и уплив има Његош на свештенство и народ?, срески начелник котарски Ивачић поднео је по налогу Лилиенберговом непосредно министру овај извештај:²

Одговор

„У почетку, ипак, због његовог младог доба, због оскудице девољног искуства, због брзог уздигнућа на достојанство Митрополита, и због неког слабо промишљеног и рђаво успелог ратног похода противу Турака, изгледало је, да, и поред потпоре од стране његове породице, има мало авторитета и уплива на своје сличароднике; али доцније погодован временом, сплеткама и везама његових сродника; понекојем дарежљивошћу, указаном у згодно време према поглавицама и виђенијим у земљи, и угледом који произлази од вршења највише цивилне и црквене власти, знао је оновоје и да га се и боје и поштују, и да готово по његовој вољи управља јавним пословима.“

Сенат особито му је привржен и од њега савим зависан утолико више што је од њега истога и установљен са сврхом, да би Земљи дао већу политичку важност, и да би је уздигао по могућности на ступање суседне Србије, и да би његовом матијом морао лажше и апсолутније владати. Та врховна власт састављена је делом од његових сродника, делом од људи из других односа њему најљубијих и потчињених. Сви су сенатори штавише од њега избрани, и примају од њега или средством њега плату и остале користи, а да исте не би изгубили, они се, мислим, не би одиста никада усудили, да се употребије његовој вољи.

Он ужива довољно угледа и уплива код свог свештенства, и утолико више, што је придобио за себе по неког поглавицу, међу којима и острошког и цетињског Архимандрита, давши им место у Сенату, или друге користи и предности.

Не може се пак порећи, да он нема противу себе све присташе и сроднике између породице пок. тувернера Радојића, по виђеније поглавиће њене станију у нашој Држави, живе у материјалним оскудицама, а због њихове удаљености од Црне Горе њихове присташе, који су сви веома сиромашни, не уснују се, да било шта покушавају на штету садашњега поретка. То се исто може да каже и о свима другима, са којима се је Митрополит након предуимања врховне власти на који било начин омразио.

Сви су ови сиромашни, без средстава, без заштите и без уплива у народу. И поред њихове одвратности и слабог расположења, нужном приморани, морају се њему покоравати; к њему прибегавати у свима својим потребама, и зависити од његових наредаба.

¹ Id., XXIV, 28, актом од 14/2 1837.

² Id., 35, актом од 2/3 1837.

³ Авторитет и уплив.

Закључујући, држим да Митрополит код свога народа има више уплива од сваког другог Црногорца; да има много уплива код истог народа и његова породица, и да исти Митрополит и због свог црквеног достојанства, које је много штовано од оног народа, може се сматрати донекле јединим и стварним управитељем јавних послова Црне Горе.¹

Ма које природе били захтеви, који би се сада и унапред намеравали поставити Црној Гори, одиста никоме другоме не би се они могли управити и поверити него њему као ономе који поседује највећа средства да их подупре, и који може да даде, и даје, највећа јемства за сретан успех. Не може се казати, да он ужива кредит, поверење и уплив, који је уживао покојни Митрополит, његов стриц, али се слободно може казати, да их поседује у много већој мери од сваког другог његовог сународника, и да би за приватне и јавне послове свако обраћање другима остало узалудно и безуспешан сваки корак, кад се не би добио за то његов пристанак, или кад не би од њега био подржаван и подупрт.

V ОДНОСИ ЊЕГОШЕВИ ПРЕМА АУСТРИЈИ

Аустрија је и у ранијој својој прошлости имала тежњу продирања на Исток. Том њеном плану Русија је била препрека. Пошто су Србија и Црна Гора верно стајале уз Русију чак и онда кад је Руска дипломација — из већих својих европских интереса — од њих главу окретала, Двор аустријски настојао је, да Црногорци прекину сваку духовну везу са Русијом. Цар Франц наредио је далматинском намеснику, да будним оком надзире странку која је у Црној Гори наколоњена Русији:²

„Драги грофе Лилиенберже !

С упозијом на Ваш извештај од 23 септ. 1832, достављени ми преко вишег канцелара, о догађајима у Црној Гори, налазим за сходно, да Вам у погледу примећене преписке између гувернера Вукотића и Руског двора и Руског посланства у Бечу, као и у погледу догађаја у Црној Гори, још наредим, да обратите онамо особиту пажњу на сплетке Руске странке и Мени тачно и без одлагања доставите опажања, до којих би дошли том приликом, употребивши односна средства и путеве који Вам стоје на расположењу.³

Беч, 15 октобра 1832.

Франц“

¹ L'unico ed il reale dispositivo delle pubbliche cose di Montenero

² Id., XIII, 422.

³ Durch gehörige Benützung der Ihnen zu Gebote stehenden Mittel und Wege.

Гроф Кауниц по царевом наређењу пише Лилиенбергу, да га обавести: да ли се из Црне Горе настоји утецати на православне Бокеље, да би нагињали Русији.¹

„Благородни грофе!

Његово је Величанство из поузданог извора сазнало, да се из Црне Горе потајно настоји код православних становника котарскога среза пробудити наклоност према Влади руској.² На основу једног овим поводом издатог ми наређења Њ. Величанства узимљем слободу, да Вашу Преузвишеност замолим, да сходним, сасвим неприметним, путевима,³ извидите, да ли су предње тврђе тачне и основане, и да обратите особиту пооштрену пажњу⁴ на сплетке, које потичу из Црне Горе, па да ове на тај начин добивене обавести добротиво мени до знања чим пре поднесете.

Беч, 14. септембра 1833.

Кауниц“

Услед горњег позива Лилиенберг је дао ср. начелнику котарском следеће наређење:⁵

„Из сигурног извора дознал је Њ. Величанство, да се из Црне Горе настоји да се побуди у души тамошњих православних становника потајна наклоност Руској Влади.

Стога, по вишем наређењу, позивљем Вас, да потајно и највећом обазривошћу поведете најтачније извиде о основаности, стварности те наклоности о којој се тврди да постоји, као и о околностима, које би послужиле да би се дознало право стање поменутог уплива Црне Горе, поднесавши ми по томе питању подробни информативни извештај.

Биће нарочито Ваша дужност, да непрестано обраћате највећу пажњу на потајне завере Црне Горе, и да ме непрекидно обавештавате о свему што би од важности открили у томе погледу.“

Лилиенберг је известио⁶ министра Седлницког и Митровског, да Православни у Боки нагињу Русији само у верском а не и у политичком одношају. Извештај у преводу гласи:

„Бр. 90/д.р. Господине Грофе!

Повољно гласе све приспеле вести о народном мишљењу у погледу минулог нагињања Православних у срезу котарском Руској влади. Ја сам пожурио наређене ми ближе обавести онамо где преговарања запињу, па их очекујем у најскорије време. Међутим јављено ми је ипак само од

¹ Id., XVII, 174.

² Eine „Neigung für die russische Regierung zu wecken suchen soll“

³ In geeigneten, ganz unauffälligen, Wegen.

⁴ Ein besonderes geschärfetes Augenwerk.

⁵ Id., XVII, 174, актом од 24/9 1833.

⁶ Актом од 9/11 1833 бр. 190. Id., XVIII.

среског начелника, да то нагињање, по његовом уверењу, треба узети само у верском одношају, и оно нема никакве политичке тежње. Но да ли би пак због овог верског фанатизма у случају сукоба између Аустрије и Русије њихова поданичка верност и оданост (приврженост) нашој прејасној Владарској кући могле издржати кашњу,¹ ја очекујем о томе јасно убедљиве повољне или неповољне податке.

О руском упливу из Црне Горе на Бокеље Лилиенберг је и са друге стране био обавештаван. Војни капетан Орешковић саопштио је Лилиенбергу:² да је породица Јумбардић у Котору седиште црногорско-руске странке; да се у њој обично говори руски; да ту отседа Његош кад дође у Котор, и да ту станује и руски потпуковник Озерецковски. „И ја исти — вели Орешковић — долазим у ту кућу, јер сви што долазе из Црне Горе ту се сакупљају, и та прилика много служи сврси мог положаја“.³ — Лилиенберг је одредио био,⁴ да срески лекар у Будви (Пинели) пође у Црну Гору тобож да лечи оболелог Вукотића; а у ствари: да проматра онамошње прилике, а особито да гледа дознати: какав је уплив у политичким пословима поверен Његошу; да ли је и какав је интерес у последње време Руски двор показао према Црној Гори, и да ли се Црногорци надају којој помоћи од Русије, и каквој? Ово упуство дужан је био срески начелник которски да саопшти Пинели-у усмено, а не писмено.

Аустријским пограничним властима било је особито наређено, да сузбијају уплив Његошев на Бокеље. Лилиенберг је наредио ср. начелнику каторском:⁵ да надзире, али обазриво (*cautamente*) боравак Његошев у манастиру Майнама, који се је налазио уз саму аустријску границу; да прати његове кораке а тако и кораке оних аустријских поданика, који би му се приближили.⁶ Аустрија је настојала,

¹ Ob aber wegen dieses religiösen Fanatismus bei einer Kollision zwischen Österreich und Russland ihre Unterthanstreue und Anhänglichkeit an unser durchlauchtigstes Regentenhaus die Probe aushalten dürfte.

² Id., XXIII, 70 актом од 24|10 1837.

³ Eine solche Gelegenheit meiner Stellung sehr dienlich ist (т.ј. уходењу).

⁴ Id., XIII, 388, акт од 5|10 1832.

⁵ Id., XIV, 316, акт од 20|7 1832.

⁶ А ово: због његове зависности од Русије (wegen der Abhängigkeit desselben von Russland). Id., XXI, 26, акт од 18|3 1836.

да тај манастир са припадајућим му земљама купи од Његоша, да би тако истисла блиски уплив Његошев на Бокеље. У једном се документу¹ вели: „Куповином овог манастира одузео би се Владици повод; да сваког часа силази на наше подручје и остане ту недељама а понекад и месецима; да отуд врши своју црквену и световну власт над Црном Гором; да повлачи за собом читаве чете становникâ оне Земље, и да шири међу нашим поданицима успавајући уплив,² који произлази из идентичности вере, и који сва настојања наших јавних власти нису довољна да распрште.“ Стога је Цар одредио да се свакако купи манастир. Пресидијум Уједињене дворске канцеларије одлуку цареву о куповини саопштио је Лилиенберту овим актом:³

„Бр. 4226/р.р. Високородни Грофе!

Услед приопћене ми од господина дворског и државног канцелара кнеза племића Метерниха превишиће одлуке од 11 т. м. изволео је Њ. Величанство дозволити, да се откупи у срезу котерскоме налазећи манастир Мајине скупа са припадајућим земљама, који је својина Владике црногорског, и то преко поузданог приватног лица, којему се има ствар поверили, а на рачун превишићет Епата за што је могуће најнижу цену, која пак у ниједном случају не сме прекорачити износ од 8000.— форинта,⁴ али под уветом, да се о томе изда од Владике и од претставника свију Нахија без изузетка правноважно потписана, за вечита времена важећа, исправа одрицања, и да исплате уследи тек некој редовите предаје некретнице као и поменуте исправе.

Одређен од Њ. Величанства за извршење ове превишиће одлуке, имам част замолити Вашу Преувишеност, да уз најтачније вршење напред указаних превишићих одредаба, подузме са свом опрезношћу сходне мере за односну куповину, и узастоји да се при томе избегне свако компромитовање Аустријске владе.⁵

Нужну своту за исплату канаре нека изволи Ваша Преувишеност привремено предићи из средстава задарске Пријамне жасе, а затим ме о томе обавестити, како бих могао одредити обрачунање односног износа.

У своје време даље јавићете Њ. Величанству, да ли овај манастир са комадима земљинта има да остане у државној режији, или да се прода али само једном поданику Њ. Величанства. Тако нека ми Ваша

¹ Id., 84, акт од 18 1836.

² Una sopita influenza.

³ Id., 58, акт од 21 6 1836.

⁴ Аустрија је дала за манастир 17.000.— форинта. Id., XXIII, 88, акт од 23/11 1837. Ову куповину одобрио је Пресидијум Уједињене дворске канцеларије под бр. 291 актом од 7/3 1839. Id., XXXIV, 32.

⁵ Und Sorge zutragen, dass jede Compromittirung der österreichischen Regierung dabei vermeiden werde.

Преузвишеност после обављене куповине изволи на постављено превишиће
питање изјавити своје мишљење.“

Лилиенберг даје ср. начелнику которском у погледу
куповине манастира Маина ово упуштво.¹

(Наставиће се)

Прошо Љубо Влачић
